

КОНЦЕНТРАЦИОНИ ЛОГОР У НИШУ

У непосредној близини железничке станице Црвени Крст у Нишу, у зградама које су пре II светског рата служиле за војне магацине, налазио се нишки концентрациони логор. У почетку је логор служио Немцима за прихватање заробљеника бивше југословенске војске, а убрзо се развио у концентрациони логор за подручје јужне, источне, делимично западне Србије и Косовско-метохијске области. Истовремено је постао и сабирни логор за депортацију Јевреја и родољуба у Немачку и Норвешку. Кроз логор је током четворогодишњег постојања прошло преко 15.000 родољуба и симпатизера НОП-а, заборљених партизана, Јевреја, Цигана, грађана, сељака, талаца и криминалаца из Нишког казненог завода различите националности и различите политичке припадности. Затвореници су класифицирани по собама. Режим у логору био је несносан. Масовна мучења, батињања, ударци кундацима и бајонетима, стрељања и психичка исцрпљивања затвореника била су сваког дана употребљавана од стране окупатора. У мучењу и стрељању Гестапоу је помагала и специјална полиција у Нишу са злогласним шефом Мирком Живановићем. Као најпогодније место за стрељање затвореника Немци су изабрали узвишење Бубањ, удаљено 2 км. од концентрационог логора на Црвеном Крсту. Ту су даноноћно комионима довлачени људи за стрељање. Читав терен Бубња испресецан је разним рововима у којима су закопавани стрељани. Да би уништили сваки траг учињеног зверства, заробљени италијански војници, по наређењу Немаца, откопавали су ровове и палили лешеве.

Мучења и стрељања логораша била су сваким даном све неподношљивија, што је и довело до организовања бекства од стране заробљених партизана: Бранка Бјеговића, Милоша Милића, Сретена Вучковића и 60 затвореника родољуба и

симпатизера НОП-а. Бекство је извршено 12. фебруара 1942. године у 19,40 часова. Два дана пре бекства, због убиства немачког официра, управа логора је осудила на смрт стрељањем 80 затвореника. Стрељање је требало да се изврши за који дан. Истовремено је управа сазнала од двојице издајника да се организује бекство. Мере безбедности су пооштрене од стране управе логора. Нада затвореника у успех бекства била је поколебана. У моменту постројавања затвореника од стране стражара с упереним пушкама и митраљезима, Бранко Бјеговић је викнуо: „Другови, издани смо, напред!“. Настала је општа гужва, борба ненаоружаних са наоружаним стражарима, отимање оружја, борба прса у прса, бекство према жици и вратима. Биланс овог сукоба био је: 105 затвореника побегло је у партизане, 42 затвореника остало на жици, убијени од немачких рафала који су косили са кула осматрачница и 11 погинулих непријатељских војника. Ово је био јединствен подвиг у поробљеној Европи. После овог догађаја стрељано је 1.100 родољуба за 11 погинулих непријатељских војника.

После ослобођења, за потребе ЈНА извршена је адаптација зграде: окречени су зидови затвореничких одаја, којом су приликом слојем креча премазани натписи исписани од стране затвореника; срушени су поједини преградни зидови ради проширавања соба самица и отварани поједини отвори за прозоре и врата; срушена су псатарница, обор и вешала.

Имајући у виду важност овог историјског објекта из НОП-а, Републички завод за заштиту споменика културе, у част 20-годишњице устанка народа Југославије, предузео је мере за реконструисање логора. Радови би требало да отпочну још у току ове године, а били би настављени у наредној години. Конзерваторско-рестаураторски радови на ло-

гору биће изведени у његовој другој фази постојања, кад је логорски круг био просторно скоро удвоетручен и ограђен зидом са капијом и када су подигнута два стражарска торња. Велики проблем за рестаураторско-конзерваторске радове представљаће скидање кречног слоја са натписа на зидовима затвореничких одаја.

На основу података којима се располаже и према сећању преживелих логораша исписаће се сви окупаторски натписи и израдиће се одговарајући намештај за просторије логора. Када се буде извршила реконструкција, логор ће по својој аутентичности и важности представљати један драгоцен споменик НОБ.

Миодраг Соколовић